

Könyvszemle

Burgerné Gimes Anna: A közép-európai átalakuló országok gazdaságának és mezőgazdaságának összehasonlító elemzése

A Századvég Kiadó tankönyvsorozatának harmadik köteteként látott napvilágot a magyar agrár-közgazdaságtan egyik vezető szaktekintélyének tollából az átalakulás-gazdaságtan egy kevésbé feltárt témakörét rendszeresen körbejáró elemzés. Az írás monografikus jelleggel és átfogóan taglalja az Európai Unióba készülõ posztkommunista országok agrárgazdaságának szerkezeti, szervezeti, tulajdoni és teljesítmény-elemeinek változását, s mindezt makroökonómiai összefüggésbe helyezi.

Az első részben a szerző a vizsgált országok nemzetgazdasági fejlődésének legfontosabb mutatóit elemzi, bemutatja a transformációs visszaesés mélységét és a kilábalás fokozatos létrejöttét is. Az átalakulás stratégiájáról folyó szerteágazó vitákat a szerző lényegre törően ismerteti, a washingtoni konszenzus szempontrendszer köré csoportosítva az érveket és az ellenérveket. A viták mérlegét megvonva a fokozatos átalakulást pártolók érveit véli meggyőzőbbeknek, és elveti azt a többségi nézetet, amely az átalakulás sebességével, radikalizmusával vagy átfogó voltával magyarázza a kilábalás sikerét vagy sikertelenségét. Súllyal szól a Közép-európai Szabadkereskedelmi Társulás, a CEFTA jelentőségéről és a regionális kereskedelem, a kölcsönös nyitás – kissé az EU-tól is ösztönzött – szempontjáról. Az átalakulás gerincét jelentő privatizálás természete

szerint mindenütt sokféle érdek ütközésének terepévé vált, ezért lelassult, így hatékonyságnövelő hatásai is csak késleltetve és töredékesen bontakozhattak ki (33-34. pp.).

A második rész a mezőgazdasági ágazat helyzetéről szól. A szerző bemutatja, hogy e területen a visszaesés minden országban meghaladta a nemzetgazdasági átlagot, vagyis különösen mély és elhúzódó volt. Ebben az irányítás alkalmazkodóképtelensége, a keleti piacok összeomlása, az amerikai és EU eredetű túlkínálat, a különösen erőteljes nemzetközi – részben szubvenciók – verseny is szerepet játszott. A privatizáció e területen is lassan ment végbe, a földforgalom és a piaci viszonyok sokrétű korlátozása minden országban jellemző – és hatékonyságkorlátozó – maradt. A privatizáció hatására hosszabb távon ebben az ágazatban is megfigyelhetővé vált a hatékonyság növekedése. Az agrárágazat részaránya a GDP-ben mindenütt mérséklődő irányzatot mutat. Más a helyzet a foglalkoztatással. Míg az élenjáró reformországokban az ágazat foglalkoztatásban játszott szerepe is mérséklődött, ez – mutat rá Burgerné – részben statisztikai átsorolásokra vezethető vissza (47. p.). A kevésbé fejlett és a lassabb reformtempóval rendelkező délkelet-európai országokban a társadalom demodernizációs alkalmazkodási stratégiáját jelentette meg az, hogy átmenetileg jelentősen – akár 30 (!) % fölértire is – megnőtt az ágazat részaránya a nemzetgazdasági foglalkoztatás egészében (ez az uniós átlag tízszerese).

E kép kiegészülhet azzal, amit a mezőgazdasági külkereskedelem mutat: a forgalom egészének Nyugatra terelődése elle-

nére a FÁK-országok jelentős piaci részesedést őriztek meg/szereztek vissza: a bolgár agrárkivitel 34, a lengyel 32, a litván 47 százaléka továbbra is a keleti piacokon talál fölvevőre (58. p.). A továbbiakban sor kerül a birtokszerkezet elemzésére, ahol minden átalakuló országban egyértelműnek mutatkozik az egykori szövetkezetekből átalakult társas nagyvállalkozások versenyképességi előnye (78. p.).

A kötet legnagyobb részét kitevő harmadik fejezetben az egyes átalakuló országok mezőgazdaságáról olvashatunk tömör leírást. Ebből részletesen megismerhető az egyes országok eltérő átalakulási pályája, ami részben az eltérő történelmi és földrajzi adottságokra, részben viszont az eltérő gazdaságpolitikai prioritásokra vezethető vissza.

Az ágazati elemzéseket összefoglalva a szerző kiemeli (183. p.), hogy az ágazat termelése még sehol sem érte el a 80-as évek teljesítményét, tehát – különösen a Jánossy-féle értelmezést követve – a recesszió e területen még messze nem ért véget. Az uniós csatlakozás összefüggésében különösen fontos adottság, hogy a tizenkét térségbeli tagjelölt közül csak Magyarország és Bulgária agrárszaldója pozitív (bár a magam részéről az ágazati szaldó közgazdasági jelentőségét sosem

tudtam értelmezni). Burgerné meggyőzően emeli ki: a belső kereslet mértéke és a hazai termelés versenyképtelensége erős korlátozást szab(ott már) a CEFTA-beli piacnyitásnak is. A mennyiségi többlet a minőségi, higiéniai, választéki és értékesítési nehézségekkel társult, és ez a magyarázata a – különösen az orosz válságot követően terjedő – agrárprotekciónizmusnak. Érdekes lett volna megtudni, mit gondol a szerző, várhatóan mennyiben tud az efféleképp évtizedes szinten is „gyermekcipőben” maradó ágazat az EU-piac erős versenyének megfelelni.

Mindent egybevéve a kötet tárgyyszerűen és kiegyensúlyozottan szól egy, a közbeszédben az érzelmi túltelítettség, a költői túlzások és a fékezhetetlen álmódoszás jellemezte témaköréről, reprivatizációról, nyertesekről és vesztesekről, sok-sok tény és adatot reálisan olvasható terjedelemben egybe gyűjtve. Nemcsak az egyetemi hallgatóknak érdemes elolvasniuk! (*Burgerné Gimes Anna: A közép-európai átalakuló országok gazdaságának és mezőgazdaságának összehasonlító elemzése. Századvég Kiadó, Budapest, 2001. 196 p.*)

Csaba László

az MTA doktora, egyetemi tanár,
(DE, CEU, BKAE)

Fodor István: Környezetvédelem és regionalitás Magyarországon

A szerző két, logikusan összekapcsolódó, a gyakorlatban mégis alig találkozó cselekvéssort helyez tudományos vizsgálódása középpontjába: a környezetvédelmet és a regionális fejlesztést. Mindkét cselekvéssor sokszereplős, ugyanazokkal a szereplőkkel, az államigazgatástól a civil szervezeteken át a vállalatokig, háztartásokig, egyénekkig. Mindkét cselekvéssor konkrét földrajzi terekben fejt ki hatását, gyakran összehangolatlanul, egymás célkitűzéseit gyengítve. Maga a „környezetvédelem” szakkifejezés is defen-

zív értelmű: a gazdasági növekedés kártevéseitől kell óvni környezetünket. A regionális fejlődés alatt meg többnyire az egyes régiók gazdasági növekedésére gondolunk – pedig a fejlődés és a növekedés nem szinonimák. A kompromisszumot kínáló *fenntartható fejlődés* fogalom ugyan már két évtizedes, s elterjedése is kétségtelen, de még mindig erősebb a koncepcióalkotásban, mint a gyakorlati tervezésben.

A szerző a környezetvédelmet állítja vizsgálódásainak középpontjába. A környezetvédelemből hiányzik az átfogó regionális szemlélet. A vízvédelem vízgyűjtők szerint rendeződik, a felszín alatti vizek védelme

vízbázisok szerint; a természetvédelem természeti tájhatárokat követ, az épített környezet főleg esztétikai értékével szerepel, az emberi életfeltételeket formáló szerepe feledésbe merül (pedig például a zajártalomnak ez a fő helye), a regionális fejlődés térségeit közigazgatási határok veszik körül. A fenntartható fejlődés olyan színlelőadás, amelyben – az egységes szövegeknyv ellenére – a színészek nem végszavaznak egymásnak, s mindegyik más színpadon játszik.

A könyv fő érdeme, hogy újra meg újra kihangsúlyozza a környezet s a benne gazdálkodó települő társadalom térbeli egységét és kölcsönhatásait. Fodor kitűnő elméleti felkészültségű terepi ember, hatalmas tapasztalati ismeretanyag birtokában van Magyarország környezetéről. A környezet terhelésének változásait taglaló fejezet világosan összekapcsolja e terhelést a gazdasági szerkezet változásaival és a regionális fejlődés korszakaival. A Magyarország környezeti állapotának 20. század végi változásait taglaló terjedelmes

(közel kétszáz oldalas) fejezet az egyes környezeti elemek elemzésén kívül nem feledkezik meg az épített környezetről, s a környezetnek az ember egészségére gyakorolt hatásáról sem. Azután esettanulmányokat olvashatunk három eltérő szintű térség – a Duna-Dráva Nemzeti Park, a Duna-völgyi régió és a Dél-dunántúli régió – környezet-, természetvédelmének és társadalmi-gazdasági tényezőinek összefüggéseiről, s külön fejezetet kap a környezeti cél-állapot meghatározása települési, kistérségi és regionális szinten.

A szerző – a MTA Regionális Kutatások Központja Dunántúli Tudományos Intézetének (Pécs) kutatásvezető professzora – negyven év kutatási tapasztalatát összegezte a környezetvédelmi szakirodalomban hivatásos íróként. *(Fodor István: Környezetvédelem és regionalitás Magyarországon. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 488 p.)*

Enyedi György
az MTA rendes tagja

Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története

A sajnálatosan korán elhunyt akadémikus angol felkérésre írta meg ezt a munkát, angolul korábban is jelent meg, mint a magyar kiadás. A felkérés nyilván nem volt véletlen, hiszen Engel Pál saját bevallása szerint tudatosan törekedett a mai angolszász történetírás követésére, hogy tudniillik csak a lényeges dolgokat írja meg, és közérthetően. Itt is ez történt. Engel kiváló áttekintést adott, jó részt az elfogadott szemléletben, de közli saját új megállapításait is (honor, a 14. századi „új birtokadományozás”). Nagybírászt politikai eseménytörténetet ír, hiszen ezt várja el egy ilyen összefoglalás olvasóközönsége, de a terjedelemnek majdnem egyharmada a társadalmi viszonyokat, az intézményeket, vagyis a struktúrát vizsgálja, miköz-

ben kellő figyelmet szentel a gazdasági fejlődésnek is. Az Árpádok utáni korban a már korábban, régóta tisztelt Nagy Lajos és Mátyás mellett két másik uralkodót sorol a nagyok közé, I. Károly Róbertet (öt már a 20. sz. első felében kezdték becsülni) és Zsigmondot (akire talán Mályusz terelte a figyelmet). Szakit számos megrögzött értékeléssel. „Hunyadi pozícióját, ambícióival és ravaszságával együtt, de úgy látszik, tehetsége nélkül, idősebb fia . . . László örökölte” (247. p.). Kissé más ez, mint az Erkel-opera nyomán megszokott értékelés, de bizonyára Engelenek van igaza. A nemzeti pátosztól, helyesen, távol áll. Ahogy előszavában írja: „Remélem, hogy ebben a könyvben a Kárpát-medence egyetlen olyan lakosa sem fog élvezetet találni, akit erős nemzeti érzések fűtenek.” (XI. 1.) Sok egyéb környékbeli állam történetfelfogásától nagyon eltérő ez a könyv. Ezért is örülni kell, hogy ez a kötet reprezen-

tálja angolul – méltó külsővel – a mai magyar történetírás felfogását. Engel mindig figyelmet fordít a nem magyar népekre, de egyértelművé teszi, hogy Szent István birodalma magyar állam volt, az adott kor felfogása sze-

rint is. (*Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. História Könyvtár. Monográfiák 17. História-MTA Tört.tud. Int., Bp., 2001. 343 p., 7 térkép*)
(-r. -r.)

Farkas János: Információs- vagy tudástársadalom?

Farkas János könyve egy olyan informatív „mankó” vagy térkép, amely minden érdeklődő számára eligazítást nyújt az információs társadalom témájának útvesztőiben. Mindamellet olyan értékelésekkel, elemzésekkel találkozhatunk a könyv olvasása közben, amelyek a témában már jártas kutatók számára is értékes anyagként szolgálnak.

A könyv fejezetei igen jól épülnek egymásra, folyamatosan építik fel a szerző álláspontját, amelyet a végén összefoglalóan, külön fejezetben is tárgyal. A függelékben pedig nemcsak az általa áttekintett irodalmat találhatjuk meg, hanem egy rövid fogalomtár is segít bennünket az eligazodásban. Nagyon is szükség van erre a segítségre, hiszen olyan új és alig tisztázott fogalmakkal találjuk szembe magunkat, mint például a globális társadalom és gazdaság, az információs és kommunikációs technikák (IKT), a posztfordizmus vagy a posztindusztriális gazdaság.

Az utóbbi évtized elméletalkotói – a fejlettebb mobilkommunikációs technikák értékelésével – már a *tudástársadalom* terminust használják a legszívesebben. Farkas János munkájának talán legnagyobb erénye, hogy minden értelmezést megpróbál megfelelő távolságtartással kezelni. Szociológusként világosan látja, hogy a technikai környezet változásainak elemzése nem ad teljes képet a valóságról. Ugyanakkor az is egyértelmű számára, hogy az információs társadalom hagyományos fogalma csak egy nagyon merev társadalmi valóságot képes rögzíteni. A tudás társadalmi szerepének túlhangsúlyozása is nagyon sok szempontból

problemátikus: oktatási kérdéseket vet fel, megmerevítheti a társadalmi mobilitást stb. Ugyanakkor – a kor liberális gondolkodóihoz hasonlóan – ő is a demokratikus intézményrendszer legfontosabb eszközeként kezeli egy ilyen hálózati alapon szervezett társadalom létrejöttét. Ezzel együtt, inkább hajlik az információs-kommunikációs társadalom fogalmának használatára, ami sokkal jobban írja le azt az alapvetően gazdasági érdekeken alapuló, információ (és/vagy tudás) adásvétele köré szerveződő (vagy másként: szimbolikus tőkefajták átválthatóságán alapuló) világot, amely egyre inkább jellemzi az új évezred elejét.

Farkas helyesen utasítja el a forradalmi változások eszméjét, hiszen – történeti kontextusba helyezve – a technikai-társadalmi változások nagyon is kontinuuus módon, szervesen egymásba kapcsolódva, interdependens viszonyban (a szerző szavaival élve: dialektikusan) mennek végbe. Ugyanilyen jól világítja meg azt is, hogy a technikai determinizmus – egykor igen népszerű tudomány-szociológiai iskolája – mennyire egyoldalú magyarázatokat eredményez, ha a társadalmi hatásoknak nem tulajdonítunk kellő jelentőséget. Mindamellet nem biztos, hogy az általa javasolt evolúciós szemlélet megfelelő módon írja le a technikai-gazdasági-társadalmi változások egészét. Sokkal pontosabban fogalmaz akkor, amikor – az Actor-Network modellre utalva – a technikai és társadalmi hálózatok szövetéről beszél, amelyek elválaszthatatlan közelségben, egymásba ágyazva „fejlődnek”.

A könyv egyik nagy előnye, hogy a szociológiában járatlanok számára is érthető, mivel az első fejezetben Farkas számba veszi

azokat a társadalomelméleti koncepciókat (Saint-Simontól Marxon át Zygmunt Baumanig), amelyek a téma megalapozása szempontjából elengedhetetlenek. A következő részben már az információs társadalom fogalmi meghatározásai kerülnek terítékre. Farkas információs társadalom definíciója a következő: „a társadalmi szervezet sajátos formája, amelyben az információ termelése, fogalmazása, alkalmazása a *termelékenység* és a *hatalom* alapvető forrásává válik” (kiemelés tőlem, F. P.).

Külön fejezetben olvashatunk az információs társadalom modelljeiről. A könyv talán legfontosabb és legjobban sikerült fejezete a gazdasági és társadalmi következményeket tárgyaló rész. Az Információs Technikai Forradalom (ITF) kialakulása óta ('70-es évek) a világgazdasági trendet egyre inkább a termelékenység visszaesése jellemzi. A vállalatokat – írja Farkas – ma már nem a termelékenység, hanem a jövedelmezőség motiválja. Természetesen a vállalatok korábban is profitmaximalizálásra törekedtek, de a tömegtermelés tendenciáját felváltották az egyedi, egyre inkább személyre szabott gyártási folyamatok (lásd számítógép- és autógyártás).

Világossá vált, hogy a K+F ráfordítások növelésével lehet igazán „felporgetni” egy gyengülő gazdaságot, miközben a foglalkoz-

tatás- és munkaerő-politika kérdéseiről sem feledkezhetünk meg. Itt kerül említésre a „mag-munkaerő” és a „rendelkezésre álló munkaerő” fogalmak elkülönítése, ahol az első az információval dolgozó menedzsereket és analitikusokat, a második pedig a piaci igényektől függően munkába állítható csoportokat jelöli. Ezzel kapcsolatosan létrejön egy új alkalmazotti struktúra (baloldali fogalommal élve: új proletariátus), amely nagyon könnyen kiszorulhat a munkaerőpiacról, illetve teljesen ki van szolgáltatva a „mag-munkaerőt” alkotó csoportoknak és tulajdonosoknak. Ez a kialakulóban lévő új foglalkoztatási struktúra sajnos csak jelzésszerűen van jelen a könyvben, a probléma teljes kidolgozása még várta magára. Természetesen egy ilyen elméleti összefoglalásokat tartalmazó munka a legtöbb kérdéssel csak érintőlegesen foglalkozhat, mégis sokat segíthet bennünket abban, hogy közelebb jussunk az információs társadalom fogalmának megértéséhez. Még akkor is, ha a témával kapcsolatban ma még több kérdést kell megválaszolnunk, mint ahány szilárd kiindulópont rendelkezésünkre áll. (*Farkas János: Információs- vagy tudástársadalom? Infonia–Aula, Budapest, 2002. 184 p.*)

Faragó Péter

tudományos munkatárs (MTA – SZKI)

Ranschburg Jenő: Jellem és jellemtelenség

A Félelem, harag, agresszió című, joggal sikeresnek bizonyult kötete óta ez a szerző legnagyobb ívű, tiszteletre és elismerésre méltó vállalkozása. Csak néhány motívumát kiragadva: az ember és állat közötti megkülönböztetés dilemmáit konstatálva a behaviourizmust azért kárhóztatja, mert az egyenlőséget összetéveszti az egyformasággal. Szerinte „Lorenz úgy gondolja: valószínűleg a civilizáció túlszervezettsége az oka annak, hogy a társadalom rosszul tűri az egyéni különbségeket.” (7. p.)

Nagyon érdekes például annak a meglepő kísérletnek a leírása, amelyet néhány évvel korábban az Amerikai Egyesült Államok egyik egyetemén végeztek. Ötvenhét hallgató közül ötvenhárom tartotta nagy-szerűnek, vagy legalábbis jónak azt a szót szerint minden esetben megegyező minősítést, amelyet egyéni személyiségrajz gyá-
nánt kínáltak fel nekik.

Az introvertált/extrovertált típusú személyiség bemutatása (főként Jung alapján) szintén találó. Szerencsés fogás Eysenck és Hippokratész típusának ütköztetése (37. p.). Többek között Kanttal vitatkozva tér ki

a szerző a Tízparancsolat erkölcsi előírásainak relativizálására. (Itt persze – véleményem szerint – érdemes lenne az *Ószövetség* Jób könyvének jungi értelmezését is részletesen kibontani.)

Meggyőző a pszichoanalízis – elsősorban Freud – identifikáció fogalmának körüljárása. Találónak érzem ama, Brechtre való utalását, miszerint el kell átkozni azt a társadalmat, amelyben a becsületességhez a hősiesség árán vezet az út. Vagy vegyük Shakespeare III. Richárdjának és Dosztojevszkij Bűn és bűnhődésének összevetését. III. Richárd önmagát hitelesen elfogadva dönt úgy, hogy gazember lesz, míg Raszkolnyikov saját valójával szembeszegülve válik gazemberré.

Ranschburg szerint a jellem az életkor előrehaladtával mindinkább kifejeződik: „aki gyermekkorában becsületes volt, felnőttkorára még inkább azzá válik (és fordítva) ... idősebbé válva, az ember lecsillapodik: becsületével nem hivatkozik, jellemének pozitív jegyeit kevésbé 'ragyogtatja' ...” (119. p.).

Ács Tibor: Haza, hadügy, hadtudomány

E címen jelentette meg hadtörténeti és tudománytörténeti írásait Ács Tibor akadémiai doktor, az MTA Hadtudományi Bizottságának elnöke. A hadtudomány magyar művelői között rajta kívül eddig még senki sem akadt, aki munkásságáról a más tudományok területén már régóta alkalmazott módon, összegző szándékkal, összefoglalóan ismertette volna korábban megjelent publikációi főbb mondanivalóit. Pedig ez a módszer előmozdítja a publikációkban kifejtett témák mélyebb értelmezését, elősegíti azok továbbgondolását.

A könyvből olvasható hadtörténeti és tudománytörténeti írások nyolc részre tagolhatók. Először a magyar hadügynek a XIX. század első felére vonatkozó jellemzőit ismerteti a szerző, majd a kor magyar katonai

Hosszan lehetne taglalni a szerző adekvát, lényegyet felvillantó elemzéseit (például a Hippokratésről avagy a Kretschmerről szóló diszkuszióját, amelyek mellett joggal kap megfontolt helyet Milne Micimackója, Rejtő Jenő, Rousseau, s még sokan).

Érett, világos beszédű, korrekt mű Ranschburgé, amelynek a legfőbb tanulsága számomra az általa idézett Kosztolányi vers:

„Okuljatok mindannyian e példán.
Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él,
s mint fán se nő egyforma két levél,
a nagy időn se lesz hozzá hasonló.”

Divattá vált – talán joggal – az erkölcs, az etika kérdéseivel foglalkozni. A sok, időnként dilettáns mű között kellemes kivétel Ranschburg Jenő méltatott kötete. (*Ranschburg Jenő: Jellem és jellemtelenség. Saxum Könyvkiadó Bt., Budapest, 2002. 206 p.*)

Balogh Tibor

Az MTA doktora, kutatóprofesszor
Károli Gáspár Református Egyetem,
Szegedi Tudományegyetem

gondolkodóinak nézeteit taglalja. Ezt követik az 1848-49-es szabadságharc hadügyéről írt tanulmányok. (Itt némileg zavaró, hogy a szerző az akkori Hadügyminisztériumot nehol Honvédelmi Minisztériumnak titulálja.) A könyv következő részében a XIX. század második felében hazánkban felvetett hadtudományi nézetek képviselőit bemutató cikkek olvashatók, majd a XX. század első részében működő magyar hadtudósok bemutatása következik, sok új információval. A VI. rész a XX. század második felében végbement hadtudományi változásokról készült dolgozatokat ismerteti és minősíti.

A könyv végén kaptak helyet azok a tanulmányok, amelyeket a szerző több munkatárs közreműködésével állított össze, és a hadtudomány közelmúltját, jelenét és jövőjét elemzik. Belőlük világlik ki igazán meggyőzően, hogy mennyire időszerű és helyes

volt a Magyar Tudományos Akadémiának az az 1996-os döntése, amelynek alapján a IX. osztály hatáskörében jött létre a Hadtudományi Bizottság. Az elmúlt évek e lépés időszerezését teljes mértékben igazolták.

Már a könyvben tárgyalt témák felsorolása is önmagában érzékelteti, hogy az írások nemcsak egy-egy részletkérdést világítanak meg, de a hadtudományi gondolatok egész sorára mutatnak rá, amelyek ismerete fontos feltétele minden további elméleti és gyakorlati katonai probléma megközelítésének.

Magyarországon már a XIX. század elejétől kezdve rendszeresen foglalkoztak a hadtudomány különféle kérdéseivel, és gondosan tanulmányozták a külföldi hadtudósok írásait. Ezek ismeretében fogalmazták meg a hazai körülményeket figyelembe vevő gondolataikat. Életük munkásságát megismerve túlzás nélkül állíthatjuk: a hadtudomány akkori művelői kezdettől fogva úgy vélekedtek, hogy bár a hadtudomány törvényszerűségei egyetemes érvényűek, csak konkrét körülmények között értelmezhetőek. Ma is elismerjük, hogy helyesen vélekedtek a tér és az idő szerepéről, és jól látták, hogy a megérett

kérdések eldöntésének halogatása milyen súlyos következményekkel járhat.

Egyetértve a szerzővel, valóban hasznosnak tűnnék, ha a XIX.-XX. századi magyar katonai teoretikusok műveit újból közreadnák, miután azokban sok olyan gondolattal találkozunk, amelyek mai problémáink megoldásához is szempontokat adhatnak. A közreadott régi kiadványoknak szerepük lenne a katonai hagyományok gazdagításában is. Ezzel elérhetnénk, hogy a múlta emlékezve ne mindig csak a külső formákra, egyenruhákra történjék utalás. A magyar hadtudósok a maguk idejében sok olyan aktuális hadügyi témával foglalkoztak, amelyekkel felzárkóztak a világ legismertebb német és francia tudósaihoz (Carl von Clausewitz vagy Karl Clausewitz, Antoine Henri Jomini, Károly főherceg stb.).

A szerkesztők kitünő munkáját dicséri, hogy a publikációk valódi történelemkönyvet alkotnak, és élvezetes olvasmányt jelentenek. (*Ács Tibor: Haza, hadügy, hadtudomány. Honvédelmi Min. Oktatási és Tudománysszervező Főoszt., Bp., 2001. 300. p.*)

Móricz Lajos
akadémiai doktor

Szombathelyi tudós tanárok

Az idő visszafordíthatatlanul perog, múlásával egyre inkább szétválasztja a jelent az egykor volt koroktól, a ma emberét és annak kultúráját az elődöktől s az általuk ránk hagyott értékektől. A korokat összekötő időhíd omladozása sajnos már néhány évtized alatt elkezdődik. Persze ma már egészen másképpen élünk, mint nagyszüleink és az ő ősök, és ez rendjén is van. Arról azonban nem illik megfeledkezni, hogy a kényelmesebb élet, a technika fejlődése, a kultúra gazdagodása mind emberi tevékenység eredménye. S ha tudjuk, hogy valamely értéket kinek is köszönhetünk, akkor erkölcsi kötelességünk azt számon tartani, és ezt a tudást utódainkra hagyományozni.

Ebben a szellemben született a *Szombathelyi tudós tanárok* újabb kötete. Az 1998-ban kiadott első kötetben a szombathelyi költődésű filológus tanárookra emlékeztek, a most megjelent mű a természettudományokkal foglalkozó szombathelyi tudós-tanároknak állít emléket. A hajdani hírességek tevékenységének hatása azonban messze túlnyúlik a nagyvárosra, annak idején országos, sőt nemzetközi hírnevet is kivívtak. A könyvben követett sorrendnek (születési évüknek) megfelelően lássuk, kik is voltak ők.

Kunc Adolf (1841–1905) a szombathelyi főgimnázium igazgatója, csornai prépost és parlamenti képviselő is volt. Tanárként fő érdeme a kísérletezés és a szemléltetés elterjesztése a fizika oktatásában. Az akkor műszaki újdonságnak számító telefontal vég-

zett kísérletei és bemutatói hozzájárultak az új találmány népszerűsítéséhez. Kutatóként csillagászati és meteorológiai megfigyeléseket végzett.

Edelmann Sebő (1853–1921) premontrei kanonok – aki a természettan tanáraként és igazgatóként is Kunc Adolfot követte a főgimnáziumban – igazi polihisztor volt. Doktori értekezését számelméletből készítette, de fizikai és kémiai képzettségével élve a fényképezés elméleti alapjaival és gyakorlati alkalmazásával egyaránt foglalkozott. Saját maga készítette el a fizikai kísérletekhez szükséges akkumulátort, de projekciós spektroszkópot is tervezett. Képzettsége és tekintélye folytán nagy szerepe volt a szombathelyi villanyvilágítás bevezetésében. Személyes tragédiája, hogy műszaki érzéke és az új iránti fogékonysága olyan üzleti vállalkozások részesévé tette, amelyek egyházi körökben hivatalból elleneztek.

Gáyer Gyula (1883–1932) eredeti foglalkozását tekintve bíró volt, a természettudományban pedig botanikusként és muzeológusként tartják számon. Sokoldalúságát kézíratos formában fennmaradt versei is jelzik. Az egyetemen jogi doktorátust szerzett, de már fiatal korában kora legnevesebb hazai botanikusainak tanítványa és munkatársa volt. Növényteni tevékenységéből marandó a florisztikai és növényföldrajzi, illetve szisztematikai-monográfiái munkássága. A sisakvirág és a szedrek nemzetközi hírű szakértőjeként ismert. Szívügye volt a természetvédelem is. Jogászként és botanikusként ő alkotta meg a természetvédelmi törvény legjobb tervezetét, rövid élete utolsó harmadában pedig a Vasvármegyei Múzeum Természettudományi Tárának vezetőjeként a megye ásványait, kőzeteit és őslénytani leleteit is gyűjtötte a botanikai értékek mellett.

Wálder Gyula (1884–1944) mérnök, műegyetemi tanár, a magyar neobarokk építészet kiemelkedő alakja volt. A hagyományos stílus megtartásával igyekezett az új

törekvéseket is beilleszteni érett korában végzett munkáiba. Művei közül talán a budapesti Madách tér városképi jelentőségű épületegyüttesének kialakítása a legismertebb. Műemlékvédelemmel is foglalkozott: az ő nevéhez fűződik az egri líceum és a minorita templom restaurálása. 1935-ben az MTA levelező tagjává választották.

Pákay (Pauer) Arnold (1885–1968) premontrei pap, tanár, muzeológus. A szombathelyi gimnáziumban négy évtizeden át végzett tanári (majd igazgatói), valamint rendi munkássága mellett a Vasvármegyei Múzeum természetrajzi szertárának öre volt. A szakterületén való elmélyült munkáját a kertkultúra történetével és növényföldrajzzal foglalkozó tanulmányai is mutatják. Mindezeket túl művelődéstörténeti tanulmányt is publikált.

Náray-Szabó István (1899–1972) egyetemi tanár, az MTA tagja, posztumusz Széchenyi-díjas vegyész a röntgendiffrakciós szerkezetkutatás és a kristálykémia nemzetközi hírű hazai úttörője volt. Tudományos és oktatói pályája egy koncepció per miatt 1947-ben félbeszakadt. Az internálótáborból szabadulva – mérnöki képességeit kamatoztatva – az alkalmazott szilikátkémiában ért el sikereket. Az általa írt kézikönyvek több vegyészgeneráció számára szolgáltak alapvető szakirodalomként.

A kötet szerkesztője, *Köbölkuti Katalin* avatott szerzőket talált: Edelmann Sebőre *Kovács László* főiskolai fizikaprofesszor, *Gáyer Gyulára Balogh Lajos* botanikus, *Kunc Adolfra Horváth József* könyvtáros és *Molnár László* tanár, *Náray-Szabó Istvánra Kálmán Alajos* kémikus, az MTA rendes tagja, *Pákay (Pauer) Arnoldra* a már említett *Balogh Lajosból* és *Kovács Imre Endre* premontrei szerzetesből álló szerzőpáros, *Wálder Gyulára* pedig *Balogh Péter* építésmérnök emlékezik. Mindegyik írás személyes hangvételű, akkor is, ha a szerzőnek nem volt közös munkája az egykori kiváló tanárral vagy

közvetlen emléke róla. Legalább ennyire fontos, hogy az olvassmányosság mellett a szerzők a teljes életmű bemutatására is törekedtek. A monografikus jelleget erősíti a bőséges jegyzetapparátus, valamint a kötetben szereplő tanárok munkásságára vonatkozó válogatott bibliográfia a könyv függelékében.

Jó volna, ha mások és máshol is követnék a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár példáját. A város vagy a megye jelentős tanárainak,

tudósainak mára méltatlanul elfeledett tevékenységét, örökségét összefoglalni és a jövő számára megőrizni nem csupán lokális ügy, nemzeti érdek is. A cimlapra kerülő arcképet kifakíthatja az idő, ám az embert tisztán, élesen kell megőrizni az emlékezetben. (*Köbőkuti Katalin szerkesztő: Szombathelyi tudós tanárok 2. Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 2002. 218 p.*)

Szabados László

CONTENTS

Guest Editor: JÁNOS GERGELY

János Gergely: Introduction.....	418
Anna Erdei: The Power of Innate Immunity	422
Füst György – Zoltán Prohászka – László Cervenák: Immunological Properties of Heat Shock Proteins and Their Role in the Pathogenesis of Atherosclerosis ...	430
Éva Rajnavölgyi: Dendritic Cells and Their Therapeutical Usage.....	440
János Gergely: The Success-story of a Receptor	451
András Falus – Gergely Kozma – Zoltán Wiener – Hargita Hegyesi – Zoltán Pós – Csaba Szalai – Edit Buzás: Histamine, Part of Th2 Immunoregulation; Postgenomic Trends Toward Metabolomics	455
Imre Kacskovics: Immunoglobulins in Cow's milk – Precision Arms Against Gastrointestinal Infections in the Future	461
Júlia Szekeres-Barthó: Immunological Cross-talk between the Mother and the Fetus... ..	470
Katalin Pálóczi: Post-transplant Reconstitution of the Immune System: Immunologic Aspects of the Allogeneic Stem Cell Therapy.....	477
Gyula Szegedi: Autoimmunity the Real Challenge	488
Glossary (János Gergely)	497
<i>Study</i>	
Domokos Szász: Kolmogorov, the Cosmic Mathematician.....	499
Miklós Kontra: The Study of Variation in Hungarian in Hungary and the Neighboring Countries	504
<i>Interview</i>	
Thinking Naturalistically About Human Thinking (Júlia Sipos' interview with Csaba Pléh)	513
<i>Academy Affairs</i>	520
<i>Obituary</i>	
György Marx (<i>Sándor Szalay A. – András Patkós</i>)	522
László Kákosy (<i>Ernö Gaál</i>)	527
<i>Outlook</i> (<i>László Jéki – Júlia Gimes</i>).....	531
<i>Book Review</i>	536

Ajánlás a szerzőknek

1. A Magyar Tudomány elsősorban a tudományterületek közötti kommunikációt szeretné elősegíteni, ezért elsősorban olyan kéziratokat fogad el közlésre, amelyek a tudomány egészét érintő, vagy az egyes tudományterületek sajátos problémáit érthetően bemutató témákkal foglalkoznak. Közlünk téma-összefoglaló, magas szintű ismeretterjesztő, illetve egy-egy tudományterület újabb eredményeit bemutató tanulmányokat; a társadalmi élet tudományokkal kapcsolatos eseményeiről szóló beszámolókat, tudománypolitikai elemzéseket és szakmai szempontú könyvismertetések.

2. A kézirat terjedelme szöveges tanulmányok esetében általában nem haladhatja meg a 30 000 leütést (a szóközzökkel együtt, ez kb. 8 oldalnak felel meg a MT füzeteiben), ha a tanulmány ábrákat, táblázatokat, képeket is tartalmaz, a terjedelem 20-30 százalékkal nagyobb lehet. Beszámolók, recenziók esetében a terjedelem ne haladja meg a 7-8 000 leütést. *A teljes kéziratot .rtf formátumban, mágneslemezen és 2 ki nyomtatott példányban kell a szerkesztőségbe beküldeni.*

3. A közlemények címének angol nyelvű fordítását külön oldalon kell csatolni a közleményhez. Itt kérjük a magyar nyelvű kulcsszavakat (maximum 10) is. A tanulmány címe után a szerző(k) nevét és tudományos fokozatát, a munkahely(ek) pontos megnevezését és – ha közölni kívánja – e-mail-címét kell írni. A külön lapon kérjük azt a *levelezési és e-mail címet*, telefonszámot is, ahol a szerkesztők a szerzőt általában elérhetik.

4. Szöveg közbeni kiemelésként *dőlt*, (esetleg **félkövér** – bold) betű alkalmazható; ritkítás, VERZÁL betű és aláhúzás nem. A jegyzeteket lábjegyzetként kell megadni.

5. A rajzok érkezhetnek papíron, lemezen vagy email útján. Kérjük azonban a szerzőket: tartsák szem előtt, hogy a folyóirat fekete-fehér; a vonalas, oszlopos, stb. grafikonoknál tehát ne használjanak színeket. Általában: a grafikonok, ábrák lehetőség szerint minél egyszerűbbek legyenek, és vegyék figyelembe a megjelenő olda-

lak méreteit. A lemezen vagy emailben érkező ábrákat és illusztrációkat lehetőleg .tif vagy .bmp formátumban kérjük; értelemszerűen fekete-fehérben, minimálisan 150 dpi felbontással, és a továbbítás megkönnyítése érdekében a kép nagysága ne haladja meg a végleges (vagy annak szánt) méreteket. A közlemény szövegében tüntessék fel az ábrák kívánatos helyét.

6. Az irodalmi hivatkozásokat mindig a közlemény végén, abc sorrendben adjuk meg, a lábjegyzetekben legfeljebb utalások lehetnek az irodalomjegyzékre. Irodalmi hivatkozások a szövegben: (szerző, megjelenés éve). Ha azonos szerző(k)től ugyanabban az évben több tanulmányra hivatkozik valaki, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c jelekkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben. Kérjük, *fordítsanak különös figyelmet a bibliográfiai adatoknak a szövegben, illetőleg az irodalomjegyzékben való egyeztetésére!* Miután a Magyar Tudomány nem szakfolyóirat, a közlemények csak a legfontosabb hivatkozásokat (max. 10-15) tartalmaznak.

7. Az irodalomjegyzéket abc sorrendben kérjük. A tételek formája a következő legyen:

- Folyóiratcikkek esetében:

Alexander, E. O. and Borgia, G. (1976). Group Selection, Altruism and the Levels of Organization of Life. *Ann. Rev. Ecol. Syst.* **9**, 499-474

- Könyvek esetében:

Benedict, R. (1935). *Patterns of Culture*. Houghton Mifflin, Boston

- Tanulmánygyűjtemények esetén:

von Bertalanffy, L. (1952). Theoretical Models in Biology and Psychology. In: Krech, D., Klein, G. S. (eds) *Theoretical Models and Personality Theory*. 155–170. Duke University Press, Durham

8. Havi folyóirat lévén a *Magyar Tudomány* kefelevonatot nem küld, de az elfogadás előtt minden szerzőnek elküldi egyeztetésre közleménye szerkesztett példányát. A tördelés során szükséges apró változtatásokat a szerző egy adott napon a szerkesztőségben ellenőrizheti.

Elkészült a **Magyar Tudomány CD** második kiadása.

Olvasható, kereshető immár a lap három teljes évfolyama, a Repertórium harmincévnyi adatgyűjteménye és egy portré-összeállítás.

Megtalálható benne az Akadémia története,

az MTA rövidtávú kutatási koncepciója, az Almanach, valamint az akadémiai kutatóintézetek éves beszámolója.

Bemutatjuk az Oktatási; az Informatikai és Hírközlési; valamint a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium kutatást segítő munkáját, az OTKA és a Magyar Szabadalmi Hivatal tevékenységét.

A hasznos címjegyzékeket, adatbázisokat a WestelPress ezernél is több tudományos rövidhírével egészítettük ki, és bemutatkozik a kétszáz éves Természettudományi Múzeum, az *Élet és Tudomány*, a *Természet Világa* és a *Földgömb*. Reméljük, hasznos segítségnek találják majd a szerkesztőség ajándékát.